

NATIONAL MODELS OF MNEMONIC NARRATIVE:
XX CENTURY ACCORDING TO ONE OF NINO KHARATISHVILI'S NOVELS

მნემონიური ნარატივის ნაციონალური მოდელები:
XX საუკუნე ნინო ხარატიშვილის ერთი რომანის მიხედვით

Mariam Miresashvili

Doctor of Philological Sciences, Professor of Sokhumi State University,
A.Politkovskaia 61, Tbilisi, 0186, Georgia,
+995577170705, m.miresashvili@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5277-5762>

Abstract. The phenomenon of mnemonic narrative represents one of the poetic principles of novel art. In the process of arranging artistic integrity, the mimesis of memory and recollection can be considered as one of the leading principles of narrative, which, in turn, is related to the presentation of the existing reality, the inner world of the literary subject, the artistic perception of memories and the authorial concept. A characteristic feature of the mnemonic narrative method is the emphasis on the authenticity of the artistic expression, while the goal is to show the process of searching for the truth in the past by a literary hero. This way a sense of distance is created in the consciousness of the literary subject / narrator towards his past experience; also readiness of the protagonist / narrator to reconsider the events of the past from the perspective of the existing reality / current events. In this light, we analyze the epic novel "Eighth Life (Brilka)" by the German-speaking Georgian writer Nino Kharatishvili (2014), which we consider to be a successful attempt to present a panoramic picture of the history of the 20th century Georgia. Mnemonic narrative on the contradictory nature of the Soviet mentality and traumatic memory, projecting on the solution of modern problems by recalling the painful past, breaking of the Soviet Empire and the stereotypes that have defined the ideological consciousness of the Georgian people for decades, breaking the bond between the generations - this is the incomplete list of problems in Nino Kharatishvili's family saga, which describes the vicissitudes of life of seven members of Jashi family. From the perspective of traumatic memory, the protagonist of the novel tries to understand when and under whose influence the unwavering aspiration for freedom was formed in the conditions of a totalitarian regime. Her narratives address the events of collective / cultural trauma, in the context of which she realizes the past of 20th century Georgia, recalls people who formed her moral orientations and played a role in her spiritual formation. The traumatic concepts of Soviet existence are clearly presented in the novel; it is illustrated that throughout the seventy years of the Bolshevik totalitarian regime (1921-1991), Georgian nation never tolerated its fate and maintained the spark of protest, which, along with the collective trauma, was passed down from generation to generation.

Keywords: Family saga, Bolshevik totalitarian regime, collective trauma, breaking stereotypes.

მარიამ მირესაშვილი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ა. პოლიტკოვსკაიას 61, 0186, ქ. თბილისი, საქართველო,
+995577170705, m.miresashvili@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5277-5762>

აბსტრაქტი. მნემონიური ნარატივის ფენომენი რომანის ხელოვნების ერთ-ერთ პოეტოლოგიურ პრინციპს წარმოადგენს. მხატვრული მთლიანობის ორგანიზაციის პროცესში *მეხსიერებისა* და *მოგონებების* მიმესისის განხილვა შესაძლებელია ნარატიული თხრობის ერთ-ერთ წამყვან პრინციპად, რომელიც, თავის მხრივ, უკავშირდება არსებული რეალობის, ლიტერატურული სუბიექტის შინაგანი სამყაროს, მოგონებების მხატვრული აღქმისა და ავტორისეული კონცეფციის წარმოჩენას. მნემონიური თხრობითი მეთოდის დამახასიათებელ ნიშანს მხატვრული გამონათქვამის ავთენტურობის ხაზგასმა წარმოადგენს; მიზანს კი - ლიტერატურული გმირის მიერ *წარსულში* ჭეშმარიტების ძიების პროცესის წარმოჩენა. ამგვარად იქმნება დისტანციურობის განცდა ლიტერატურული სუბიექტის/ნარატორის შეგნებაში მისი წარსული გამოცდილების მიმართ; გმირის/ნარატორის მხრიდან მზაობა წარსულში მომხდარი მოვლენების გადააზრებისა არსებული რეალობის/მიმდინარე მოვლენების გადასახედიდან. სწორედ ამ ჭრილში ვაანალიზებთ გერმანულენოვანი ქართველი მწერლის, ნინო ხარატიშვილის, ეპიკურ რომანს „მერვე სიცოცხლე (ბრილკას)“ (2014), რომელსაც XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის პანორამული სურათის წარმოჩენის წარმატებულ ცდად მივიჩნევთ. მნემონიური ნარატივი საბჭოური მენტალიტეტისა და ტრავმული მეხსიერების წინააღმდეგობრივ ხასიათზე, ტკივილიანი წარსულის გახსენებით პროეცირება თანამედროვე პრობლემების გადაჭრაზე, საბჭოთა იმპერიისა და იმ სტერეოტიპების მსხვრევა, რომლებიც ათწლეულების განმავლობაში განსაზღვრავდნენ ქართველი ხალხის იდეოლოგიზებულ ცნობიერებას, თაობათა შორის კავშირის რღვევა - ასე გამოიყურება პრობლემების არასრული ჩამონათვალი ნინო ხარატიშვილის ოჯახურ საგაში, რომელშიც გადმოცემულია ჯაშების ოჯახის შვიდი წევრის ცხოვრებისეული პერიპეტიები. რომანის ნარატორი ტრავმული მეხსიერების ჭრილში ცდილობს იმის გააზრებას, თუ როდის, ვისი გავლენით ჩამოუყალიბდა თავისუფლებისკენ განუხრელი სწრაფვის სურვილი ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში. მისი ნარატივები კოლექტიური/კულტურული ტრავმის მოვლენებს მიემართება, რომელთა კონტექსტში გაიაზრებს იგი XX საუკუნის საქართველოს წარსულს; იხსენებს ადამიანებს, რომლებმაც ჩამოუყალიბეს ზნეობრივი ორიენტირები, გარკვეული როლი ითამაშეს მის სულიერ ჩამოყალიბებაში. რომანში საბჭოური ყოფის ტრავმული კონცეპტები ნათლად არის წარმოჩენილი; ნაჩვენებია, რომ ქართველი ერი ბოლშევიკური ტოტალიტარული რეჟიმის სამოცდაათწლიანი ისტორიის განმავლობაში (1921-1991წ.წ.) არასოდეს შეჰგუებია ბედს, ინარჩუნებდა საპროტესტო მუხტს, რომელსაც, კოლექტიურ ტრავმასთან ერთად, თაობიდან თაობას გადასცემდა.

საკვანძო სიტყვები: ოჯახური საგა, ბოლშევიკური ტოტალიტარული რეჟიმი, კოლექტიური ტრავმა, სტერეოტიპების მსხვრევა

შესავალი

ცნობილია, რომ რომანის ხელოვნების ერთ-ერთ პოეტოლოგიურ პრინციპს *მნემონიური ნარატივის* კონცეპტი წარმოადგენს, რომელიც თხრობის ორგანიზაციის პროცესში ლიტერატურული სუბიექტის შინაგანი სამყაროს, არსებული რეალობის, მოგონებების მხატვრული აღქმისა და ავტორისეული კონცეფციის წარმოჩენას უკავშირდება. მნემონიური თხრობის ნიშანდობლივ თვისებას მხატვრული ნარატივის ავთენტურობის ხაზგასმა შეადგენს; მიზანს კი - ლიტერატურული გმირის მიერ წარსულის გადაფასების, ჭეშმარიტების ძიების პროცესის წარმოჩენა. სწორედ ამ ჭრილში განვიხილავთ გერმანულენოვანი ქართველი მწერლის, ნინო ხარატიშვილის, ეპიკურ რომანს „მერვე სიცოცხლე (ბრილკას)“ (2014), რომელსაც XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის პანორამული სურათის წარმოჩენის წარმატებულ ცდად მივიჩნევთ. გერმანელი ლიტერატურის კრიტიკოსების მხრიდან რომანმა მაღალი შეფასება დაიმსახურა და აღიარებულ იქნა პოსტმოდერნული მიგრაციული ლიტერატურის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშად (Gisbertz, 2018: 113-124; Halfmann, 2017), რასაც არაერთი ჯილდო ადასტურებს (მათ შორის: რობერტ ბოშის „საზღვრების გადაკვეთის სტიპენდია“, გერმანიის ეკონომიკის კულტურული წრის ლიტერატურული პრემია, ანა ზეგერსის პრემია, ბერტოლდ ბრეხტის პრემია და სხვ.). ასევე, რომანმა გარკვეული ინტერესი გამოიწვია როგორც სლავისტ, ასევე ქართველ მკვლევრებში; კერძოდ, ყურადღებას იმსახურებს რეგენსბურგის უნივერსიტეტის სლავური ლიტერატურისა და კულტურის კათედრის პროფესორის, მირია ლეკეს სტატია „მზიური საქართველოს დასასრული! კოლონიალიზმი 1991 წლის შემდგომპერიოდში საქართველოზე დაწერილ რომანებში“ (Лекке, 2020), რომელშიც ავტორი პოსტკოლონიური ურთიერთობების პრობლემების კონტექსტში, სახელდობრ, კოლონიალური „სხვისი მზერის“ კონცეპტზე დაყრდნობით განიხილავს ნაწარმოებს. რაც შეეხება ქართულ სამეცნიერო სივრცეს, ყურადღებას იმსახურებს ლევან ცაგარელის კვლევა, რომელშიც იგი იმაგოლოგიურ ჭრილში აანალიზებს რომანს; კერძოდ, განიხილავს ავტოხატების დეკონსტრუქციის პრობლემას საბჭოური/პოსტსაბჭოური ყოფის ფონზე (ცაგარელი, 2019: 15-87). ჩვენი მხრივ, წინამდებარე სტატიაში შევეცადეთ ნინო ხარატიშვილის რომანზე დაყრდნობით მნემონიური ნარატივის ნაციონალური მოდელების წარმოჩენას; პოსტკოლონიური ცნობიერების, ტრავმულ მეხსიერებასთან დაკავშირებული კონცეპტების გაანალიზებას, რომელიც XX საუკუნის სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების ფონზე გამოიკვეთა და რომელმაც ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში მყოფი ქართული საზოგადოების სულიერი მდგომარეობა და განწყობები ასახა.

მეთოდები

საანალიზო რომანის კვლევა, ძირითადად, წარმართეთ კომპარატივისტული მეთოდით; შედარებით-ტიპოლოგიური მეთოდი დაგვიჭირდა გასაანალიზებელი ტექსტების დაჯგუფება-დანაწევრებისთვის, მოძიებული მასალის დახარისხებისთვის, რის საფუძველზე საკვლევი პრობლემის ძირითადი, ზოგადი და კონკრეტული საკითხები შევაჯამეთ. ზემოაღნიშნული მეთოდების გამოყენება დაგვეხმარა ჩვენი საბაზისო თეზის წარმოსაჩენად, რომ რომანში საბჭოური ყოფის ტრავმული კონცეპტები მიემართება რუსული ექსპანსიისა და ორი, მენტალურად განსხვავებული, ერის ადაპტაციის პრობლემებს; კოლონიალური პოლიტიკის/მეტროპოლია-კოლონიის რეჟიმის პირობებში მყოფი მორალურად დეზორიენტირებული ქართული საზოგადოების ყოფას; გლობალური ისტორიული პროცესების ფონზე ტრავმული მეხსიერებისა და ეროვნული იდენტობის პრობლემათა რეფლექსიასა და აღქმას; ავტორისეული კონცეფციის წარმოჩენას - რომ ქართველი ერი ბოლშევიკური ტოტალიტარული რეჟიმის სამოცდაათწლიანი ისტორიის

განმავლობაში (1921-1991 წ.წ.) არასოდეს შეჰგუებია ბედს, ინარჩუნებდა საპროტესტო მუხტს, რომელსაც, კოლექტიურ ტრავმასთან ერთად, თაობიდან თაობას გადასცემდა.

შედეგები და მსჯელობა

მნემონიური ნარატივი საბჭოური მენტალიტეტისა და ტრავმული მეხსიერების წინააღმდეგობრივ ხასიათზე, ტკივილიანი წარსულის გახსენებით პროეცირება თანამედროვე პრობლემების გადაჭრაზე, საბჭოთა იმპერიისა და იმ სტერეოტიპების მსხვერვა, რომლებიც ათწლეულების განმავლობაში განსაზღვრავდნენ ქართველი ხალხის იდეოლოგიურულ ცნობიერებას, თაობათა შორის კავშირის რღვევა - ასე გამოიყურება პრობლემათა არასრული ჩამონათვალი, რომელიც ნინო ხარატიშვილმა შემოგვთავაზა თავის ოჯახურ საგაში. დავით ბუხრიკიძისთვის მიცემულ ინტერვიუში, კითხვაზე, თუ რა იყო ინსპირაცია, მთავარი მოტივაცია ამ ეპიკური რომანის დასაწერად („*ის ხომ არა, რომ წლების განმავლობაში საქართველოს ისტორია ყალბი კომუნისტური „სცენარი“ იწერებოდა*“), მწერალი პასუხობს რომ თავდაპირველად, მას გასული საუკუნის 90-იან წლებზე სურდა რომანის დაწერა და მუშაობის პროცესში აღმოაჩინა, რომ მისი ცოდნა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიაზე მეტად მოკრძალებულად გამოიყურებოდა დასავლეთის ან თუნდაც, ნაცისტების შესახებ ცოდნასთან შედარებით. „დავიწყე კვლევა და იმდენი რამ აღმოვაჩინე... ეს დროში მოგზაურობას ჰგავდა, საიდანაც გავიგე, რომ ჩვენ საკუთარ ისტორიას არ ვიცნობთ! 90-იანი წლებიდან გადავედი 80-იან წლებზე, მერე 70-იანებს მივადექი. ამასობაში ნელ-ნელა მეც ჩამოვყალიბდი, რომ ოჯახზე უნდა დამეწერა და მთელი ეს ისტორია ერთი ოჯახის მაგალითით მომეყოლა“ (ბუხრიკიძე, 2017).

შევნიშნავთ, რომ მნემონიური თხრობისას ლიტერატურულ სუბიექტში/ნარატორში ყალიბდება დისტანციურობის განცდა წარსული მოვლენების მიმართ; მზაობა ამ მოვლენების გადააზრებისა და მიღებული გამოცდილების საფუძველზე *ახალი ხედვის* ფორმირებისა. ზემოაღნიშნულ ფუნქციათაგან პირველი - რომანის ნარატორს, საქართველოდან გერმანიაში ემიგრირებულ ნიცას ეკისრება, რომლის ბერლინური ცხოვრების სიმყუდროვეს თბილისიდან შემოსული სატელეფონო ზარი დაარღვევს (დედამისი შეატყობინებს, რომ საცეკვაო ანსამბლთან ერთად ამსტერდამში საგასტროლოდ წასული ნიცას თორმეტი წლის დისშვილი - ანასტასია, რომელსაც მეტსახელად ბრილკას ეძახიან, გაუჩინარდა; სასტუმროში წერილი დატოვა, რომ საქართველოში აღარ დაბრუნდებოდა); რაც შეეხება *ახალი ხედვის ფორმირებას* - იგი სწორედ ბრილკას მიემართება, რომელსაც ნიცა ავსტრიის საზღვართან იპოვის და მასთან ერთთვიანი ურთიერთობისას (ჯერ ბერლინში და შემდეგ, ევროპის გავლით მანქანით საქართველოში მგზავრობისას) მიიღებს გადაწყვეტილებას, უამბოს მათი ოჯახის წევრების ისტორიები. ნიცას აზრით, ბრილკა იმსახურებს ახალი ცხოვრების სუფთა (და არა ცარიელი) ფურცლიდან დაწყებას თავისი უახლოესი შვიდი წინაპრის გამოცდილების გათვალისწინებით გადააზრებული ზნეობრივი პოსტულატების საფუძველზე; ბრილკა იმსახურებს მერვე სიცოცხლეს - „ციფრი რვა უსასრულობის, მარადიული დინების ტოლფასია... ჩვენ ერთი საუკუნით ვართ გადაჯაჭვულნი. წითელი საუკუნით. სამუდამოდ, რვიანივით“ (ხარატიშვილი, 2019: 14). ამგვარად, ნიცას ნარატივი (რომელიც თავის მხრივ, ხშირად დიდი ბების - სტასიას ნარატივს ეფუძნება) ქმნის რომანის სიუჟეტურ ღერძს, რომელზეც ასხმულია ჯაშების ოჯახის შვიდი წევრის ცხოვრებისეული პერიპეტიები (ყოველ პერსონაჟს ცალკე თავი ეთმობა); რაც შეეხება ბოლო, მერვე თავს, რომანში იგი დასათაურებულია - *ბრილკა* - და სუფთა ფურცელს წარმოადგენს. აქვე შევნიშნავთ, რომ რომანის თავებს ეპიგრაფებად აქვთ წამმღვარებული ცალკეული ამონარიდები პოლიტიკური ლიდერების პროპაგანდისტული გამოსვლებიდან (ლენინის, სტალინის, ტროცკის, მაოს, ხრუშჩოვის, ელცინის...) და ციტატები მაიაკოვსკის, ცვეტაევის, ახმატოვას,

ბროდსკის, ევტუშენკოს, გალაკტიონის, პაოლო იაშვილის და სხვა ავტორების შემოქმედებიდან, რომლებიც მკვეთრად გამოხატულ ირონიულ (ზოგჯერ, სარკასტულ) ხასიათს ატარებენ.

ისტორიისა და ოჯახის მიმართ ნიცას განსაკუთრებული დამოკიდებულება რომანის პროლოგშივეა გამჟღავნებული (*პროლოგი ანუ დავიწყების პარტიტურა*). მას სამუდამოდ დაამახსოვრდა ბავშვობაში დიდი ბებიისგან - სტასიასგან გაგონილი სიტყვები ოჯახური ისტორიებით ნაქსოვი ძველი ხალიჩების შესახებ, რომლებშიც, როგორც ძაფები ხალიჩაში, ისეა ჩაქსოვილი ოჯახის წევრების თავს გადახდენილი ამბები; ამიტომაც, ოჯახურ ხალიჩებს სათუთად მოვლა და პერიოდულად განახლება სჭირდებათ. სწორედ სტასიასგან გამოტანილი განაჩენით იქცა ნიცა „ამბების მაძიებლად“, „...რადგან წლების განმავლობაში შეპყრობილი ვიქვამდი ამბებს ამბების მიღმა, როგორც ძვირფასი ხალიჩის ახალ შრეებს“ (ხარატიშვილი, 2019: 28). ისტორიის რესტავრირების, მოვლენათა სწორად აღქმისა და შეფასების მიზნით გადმოგვცემს ნიცა ჯაშების ოჯახის წევრებს თავს გადახდენილ ამბებს, რომლებიც მჭიდროდ უკავშირდება გასული საუკუნის საქართველოს ისტორიის საეტაპო მოვლენებს. ქრონოტოპის თვალსაზრისით, საკმაოდ სქელტანიანი რომანი (ქართულ გამოცემაში - 1195 გვერდი) მთელს გასულ საუკუნეს მოიცავს. ოჯახური საგა 1900 წლიდან იწყება, როდესაც საქართველოში, შოკოლადის ცნობილი მწარმოებლის ოჯახში გოგონა, სტასია დაიბადება და სრულდება თბილისში, 2007 წლის 7 ნოემბერს რუსთაველის გამზირზე გამართულ ოპოზიციურ მიტინგზე, სადაც დეიდა და დისშვილი (სტასიას შვილთაშვილი ნიცა და ბრილკა) ერთმანეთს უვნებლებს პოულობენ. რაც შეეხება ტოპოსს, იგი მოქცეულია სამკუთხედში საქართველო (ძირითადად, თბილისი) - რუსეთი (პეტროგრადი, მოსკოვი, კალინინგრადი) - ევროპა (ჩეხეთი, ინგლისი, გერმანია). სწორედ ამ ქრონოტოპულ ჩარჩოშია წარმოდგენილი საბჭოურ ძალადობრივ იმპერიაში მცხოვრები ქართველი ქალების ისტორიები; მათი მოგონებების ფონზეა წარმოჩენილი ტრავმული მეხსიერების ძირითადი კონცეპტები: სუბალტერნულობა, ბოლშევიკური/საბჭოური რეჟიმის უსამართლობა და რეპრესიები, ეროვნული იდენტობის ძიება, ზნეობრივი ფასეულობების დაკნინება, ინდივიდის „გაუფასურება“ და დეგრადაცია, დამოუკიდებელი ხედვის მქონე ხელოვანთა დევნა ტოტალიტარულ სახელმწიფოში და სხვა. ავტორისეული ჩანაფიქრით, ჯაშების ცხოვრებისეულ პერიპეტეიებში სიმბოლურად იკითხება გასული საუკუნის ქართველი ერის ცხოვრება; ამდენად, ამ ოჯახის წარმომადგენელთა სწრაფვა ევროპაში დასამკვიდრებლად, გარკვეულწილად, ბოლშევიკური რუსეთისგან/საბჭოური მენტალიტეტისგან თავდახსნის გზად მოიაზრება.

ტრავმული გამოცდილების/ტრავმული მეხსიერებისა და ისტორიული სიმართლის ურთიერთმიმართების პრობლემაზე მსჯელობისას არაერთი მკვლევარი მიუთითებს *სიმართლის/ჭეშმარიტების* დადგენის სირთულეზე, რადგან ტრავმა, ძირითადად, ქვეცნობიერში არსებობს და ხშირად მეხსიერება მას მსხვერპლად ეწირება. ტრავმის დაძლევის ერთ-ერთ შესაძლებელ ვარიანტად კულტურის სოციოლოგიის ცნობილი მკვლევარი, ჯეფრი ალექსანდერი, *თვითშეგნების მოწესრიგებას* განიხილავს: „...ტრავმა უნდა გადაწყდეს არა საგნების სწორად განლაგებით სამყაროში, არამედ საგნების სწორად განლაგებით თვითშეგნებაში“ (Alexander, Eyerhan, Giesen, Smelser, & Sztompka, 2004: 5). ალექსანდერი იდენტობის ნიშანს სვამს კოლექტიურ ტრავმასა და კულტურულ ტრავმას შორის; მიიჩნევს, რომ კულტურული ტრავმა ჩნდება მაშინ, როცა გარკვეული ჯგუფის (სოციალური, ეროვნული...) წევრები თვლიან, რომ მათ განიცადეს საშინელი მოვლენის ზეგავლენა, რაც სამუდამოდ აღიბეჭდა მათს მეხსიერებაში და საფუძვლიანად შეცვალა მათი სამომავლო იდენტობა. რომანში ნინო ხარატიშვილი ქართველი ერის კულტურულ/კოლექტიურ ტრავმად წარმოაჩენს იმ მოვლენებს (1921 წელს საქართველოს

დემოკრატიული რესპუბლიკის ანექსია ბოლშევიკური რუსეთის მიერ, 1930-იანი წლების დიდი ტერორი/დიდი წმენდა, მეორე მსოფლიო ომი/დიდი სამამულო ომი, 1956 წლის 9 მარტი, 1989 წლის 9 აპრილი), რომლებმაც შეცვალეს ქართველი ერის ცხოვრების ფუნდამენტური პრინციპები, შეასუსტეს (ან პირიქით, შეამჭიდროვეს) ქართული საზოგადოების სოციალური ერთობა, შეცვალეს ქართველი ხალხის სამომავლო იდენტობა.

შევნიშნავთ, რომ ზემოაღნიშნული ავთენტური მოვლენები რომანში ვითარდება ნიცას დიდი ბაბუის, „შოკოლადის ფაბრიკანტის“ საიდუმლო რეცეპტით დამზადებული მაგიური ცხელი შოკოლადის ზემოქმედების ფონზე, რომელსაც არაამქვეყნიურ სიამოვნებასთან ერთად, უბედურების მოტანაც შეუძლია მისი დამგემოვნებლებისთვის. კრიზისულ სიტუაციებში მწარე, ბლანტი შოკოლადის დამზადების მოტივი ეპოდოსივით გაყვება ჯაშუბის ოჯახის სხვადასხვა თაობის ქალებს. მაგიურ რიტუალთან ერთად, რომანში მნიშვნელოვანი დატვირთვა აქვს ამავე ქალების წინასწარმეტყველურ სიზმრებსა და მათ განმარტებებს, გარდაცვლილი ნათესავებისა და შეყვარებულების ხილვის უნარს და ა.შ.; თუმცა საბოლოო ჯამში, რომანის მაგიური ხაზი წინააღმდეგობაში არ მოდის ავტორისეულ კონცეფციასთან - ერთი ქართული ოჯახის მაგალითზე წარმოაჩინოს წითელი საუკუნის საქართველოს ცხოვრების საეტაპო მოვლენები როგორც საბჭოური რეალობის ფაქტები, როგორც კოლექტიური ტრავმის ინსპირაცია და მისი ლიტერატურული რეფლექსია.

რუსეთის რევოლუციები და 1921 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ანექსია ბოლშევიკური რუსეთის მიერ - რომანის პირველ წიგნში - *სტასია* - არის გადმოცემული. ამ მოვლენებმა გააგრძელეს ცარისტული რუსეთის თვითმპყრობელური პოლიტიკა, რომელზეც რომანის ნარატორის დიდ ბაბუასა და მის მეუღლეს, ქეთევანს, იმთავითვე განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდათ. დასავლეთ ევროპის საუკეთესო საკონდიტროებში დაგროვილი გამოცდილებითა და ამბიციური მიზნებით სამშობლოში დაბრუნებული შოკოლადის ფაბრიკანტი პროცარისტული განწყობებისა იყო; მიიჩნევდა, რომ „რუსებმა კავკასიას მსოფლიო კულტურისკენ გაუხსნეს გზა“. მისგან განსხვავებით, ქეთევანი დაუღალავად ამტკიცებდა, რომ „საქართველო სხვა არაფერია, თუ არა კოლონია, სლავური კულტურა კი - კავკასიური კულტურის მშთანთქმელი“ (ხარატიშვილი, 2019: 46). სწორედ რუსეთის რევოლუციების პერიოდს დაემთხვა მათი ქალიშვილის, სტასიას გათხოვება თეთრგვარდიელ ობერლეიტენანტ სიმონ ჯაშუხე - გალანტურ, განათლებულ ახალგაზრდაზე, რომელსაც კატეგორიულად არ სურდა, რომ მიმდინარე სიტუაციაში „არასწორ მხარეს“ აღმოჩენილიყო. „იგი ხელისუფლების ერთგული ჯარისკაცი იყო და მორჩილად იდგა სამხედრო სამსახურში, მისი მკაფიო იერარქიით, დისციპლინითა და ფუნქციების გადანაწილებით“ (ხარატიშვილი, 2019: 47). ამგვარად აღმოჩნდა თეთრგვარდიელი ობერლეიტენანტი ტროცკის ბრძანებით შექმნილ PKKA-ში¹ და ოქტომბრის რევოლუციის წინა საღამოს იგი სტასიასგან შორს, პეტროგრადში გააგზავნეს. რამდენიმე ხანში მეუღლესთან გამგზავრებული სტასიას ნარატივით ვეცნობით რუსეთში (კერძოდ პეტროგრადსა და მოსკოვში) არსებულ სიტუაციას (ომი, შიმშილი, კლასობრივი ნიშნით ადამიანების დევნა, განუკითხაობა, მარცვა...), თუმცა არც სამშობლოში დაბრუნებულს დახვდება რაიმე სასიკეთო: „ფილიპე მახარაძის თაოსნობით საქართველო საბჭოთა რესპუბლიკად გამოცხადდა და რუსეთის ცენტრალურ კომიტეტს სამხედრო მხარდაჭერა ეთხოვა „მესამე დასისა“ და მენშევიკებისგან თავდასაცავად“ (ხარატიშვილი, 2019: 104). მე-11 არმიას ცხრა დღე დასჭირდა საქართველოს დამოუკიდებლობის დასასამარებლად; ასე რომ, როდესაც სტასიას ვაჟი - კონსტანტინე/კოსტია შეეძინა, მის

¹ PKKA (რუს.)- აკრონიმი *Рабоче-крестьянская Красная армия* - მუშურ-გლეხური წითელი არმია

ქვეყანას უკვე საბჭოთა საქართველო ერქვა. ქვეყნის გასაბჭოებას კი, მოყვა მისი თანამდევნი „სიამენი“: საკუთრების ექსპროპრიაცია, რეპრესიები (რომელსაც ბოლშევიკები აღმზრდელობით ღონისძიებად განიხილავდნენ), კოლექტივიზაცია და ა.შ. მიმდინარე მოვლენებმა და მათზე განსხვავებულმა შეხედულებებმა დაძაბა ურთიერთობა სტასიასა და უკვე წითელ ობერლეიტენანტს შორის (ამას ვერც მეორე შვილის, კიტის დაბადებამ უშველა). საგულისხმოა, რომ მოსკოვში გამგზავრებამდე, სადაც სიმონ ჯაში „საბჭოეთის ყველაზე მძლავრ და შიშისმომგვრელ ორგანიზაციაში“ მიიწვიეს ახალგაზრდა ჩეკისტების აღსაზრდელად, მან მეუღლეს გულწრფელად უთხრა, რომ შექმნილ მდგომარეობაში სხვა არჩევანი არ გააჩნდა, რადგან მისი ნაცნობები და კოლეგები, რომლებიც *სხვა გზას* დაადგინენ, საბოლოოდ სოლოვეცკის კუნძულებზე აღმოჩნდნენ. ვფიქრობ, თეთრ-წითელი ობერლეიტენანტის ცხოვრებისეული გზა ნათლად წარმოაჩენს პოლიტიკური კონფორმისტების ბედს, რომლებსაც ქვეყანაში მიმდინარე რევოლუციური არეულობების ჟამს უცილობლად გამარჯვებულთა მხარეს სურთ ყოფნა და თავიანთი არჩევნით ხშირად საკუთარ სინდისს, შეხედულებებს დალატობენ; საბოლოო ჯამში კი, „გამარჯვებულები“ (ან მათი ახლობლები) თავად ხდებიან ტოტალიტარული რეჟიმის მსხვერპლნი.

1930-იანი წლების დიდი ტერორის/დიდი წმენდის პერიოდი, ძირითადად, რომანის მეორე წიგნში - *ქრისტიანე* - არის წარმოჩენილი და უკავშირდება ერთი მხრივ, სტასიას დისა და მისი ჩეკისტი² მეუღლის - რამაზ იოსებიდის ოჯახურ დრამას და მეორე მხრივ, სიმბოლისტური პოეზიით გატაცებული ინტელექტუალის - სოფიო ერისთავის ტრაგედიას. შევნიშნავთ, რომ ბოლშევიკური მთავრობის მიერ რეპრესიული პოლიტიკის გატარება გარკვეული სოციალური ფენებისა თუ საზოგადოებრივი ჯგუფების მიმართ მისი ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე დაიწყო (აღნიშნულზე ავტორი პირველ წიგნშიც მიაჩნებოდა; მაგ., სიმონ ჯაშის მონათხრობი ტაგანროგთან მის საქმიანობაზე); თუმცა, 1930-იან წლებში მან განსხვავებული მასშტაბები შეიძინა, რამაც საზოგადოებაში საყოველთაო ეჭვი და შიში დაასადგურა. აღსანიშნავია, რომ 70-წლიანი მმართველობის სტაჟის მქონე ტოტალიტარულ სახელმწიფოს რომანში გამოკვეთილი პროფილი არ გააჩნია; მხოლოდ ცალკეული ეპიზოდებია გადმოცემული ლენინის, ტროცკისა და სხვა გულმხურვალე რევოლუციონერების ცხოვრებიდან. ავტორი მეტ ყურადღებას უთმობს სტალინს, „რომელმაც თავბრუდამხვევი კარიერის შედეგად შიდაპარტიული ტრიუმფირატი დაამარცხა და მზად იყო, მარტო ჩასდგომოდა უზარმაზარ სახელმწიფოს სათავეში - ფოლადის კაცი, ბელადი და გენერალისიმუსი“ (ხარატიშვილი, 2019: 129) და ლავრენტი ბერიას - „პატარა დიდ კაცს“. სწორედ ამ უკანასკნელს უკავშირდება 1930-იან წლებში ბოლშევიკური ლოზუნგებით („ჯაშუში ლამობს პარტილეთის ხელში ჩაგდებას“, „დირექტორის ნიღბის ქვეშ მტერი იმალება“ და ა.შ.) გაჯერებულ საქართველოში შექმნილი მძიმე პოლიტიკური ატმოსფერო და რეპრესიები, რომლებსაც პირველ რიგში, დამოუკიდებლად მოაზროვნე პიროვნებები ეწირებოდნენ.

რომანში საგანგებოდ არის აღწერილი მდიდარი ქართველი ფაბრიკანტების ერთადერთი მემკვიდრის, ევროპაში განათლებამიღებული რამაზ იოსებიდის (გერმანიაში სწავლისას, „მშობლების გულის გასახეთქად“ მარქსისტულ იდეებს რომ ეზიარა და ტურუხანსკში გადასახლებისას დაუახლოვდა ბოლშევიკებს) ოჯახში გამართული საახალწლო წვეულება, რომელმაც სამუდამოდ შეცვალა ორივე დის - სტასია და ქრისტიანე ჯაშების - ცხოვრება და მათი ისტორიის ხალიჩაზე „ბნელი და მუქარის შემცველი

² ჩეკა (რუს. ЧЕКА) - აკრონიმი *Чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем*, კონტრრევოლუციასთან და საბოტაჟთან მებრძოლი საგანგებო კომისია.

მოტივები“ გამოკვეთა. სწორედ ამ წვეულებაზე გაიცნო სტასიამ დახვეწილი, განათლებული, პოეზიით გატაცებული ინტელექტუალი - სოფიო ერისთავი, ხოლო უმშვენიერესმა ქრისტიანმა - თავისი ჩეკისტი მეუღლის უშუალო უფროსი, „პატარა დიდი კაცი“, რომლის პოლიტიკური კარიერა გასაოცრად სწრაფად აღზევდა: საგანგებო კომისიის თავმჯდომარეობიდან იგი ჯერ საქართველოს კომპარტიის ცეკას პირველ მდივნად დაინიშნა, შემდეგ კი - ამიერკავკასიის ფედერაციის სამხარეო კომიტეტის პირველ მდივნად. ავტორი შენიშნავს, რომ 1930-იან წლებში ჩეკას გავლენებმა საგრძნობლად იმატა, პოლიტიკური ოპონენტები აღარ არსებობდნენ (ან ემიგრაციაში წავიდნენ, ან დახვრიტეს, ან გულაგში³ გადაასახლეს), „ქვეყანაში ყოველგვარი თავისუფლება არასასურველ აზღაბუდასავით გაქრა“ (ხარატიშვილი, 2019: 153). „პატარა დიდმა კაცმა“ ისარგებლა სამსახურებრივი მდგომარეობით; რამაზ იოსებიძე პირად მდივნად დაინიშნა და პერმანენტულად მივილინებებში აგზავნიდა გულაგისა თუ სახელმწიფო საზღვრების დაცვის პრობლემების მოსაგვარებლად; თავად კი, ავადსახსენებელ შავ „ბუგატის“ უგზავნიდა ქრისტიანს და პაემნებზე იბარებდა (ავტორის თანახმად, ქრისტიანე არ ყოფილა მისი ერთადერთი რჩეული; სხვა ლამაზი ქალებიც ხშირად სტუმრობდნენ მის ვილას). შევნიშნავთ, რომ ქრისტიანეს მხრიდან ადიულტერი სავსებით გააზრებულია; დასთან საუბრისას იგი ზიზღითა და გაბოროტებით ამბობს: „ვიღაცამ უნდა გაწიროს თავი ოჯახიდან, რომ დანარჩენებმა დალხენილი ცხოვრების გაგრძელება შეძლონ... დღემდე ვერ მიმხვდარხარ, ის ვინ არის და რა შეუძლია! ჯერაც ვერ ხედავ, სად ვცხოვრობთ?“ (ხარატიშვილი, 2019: 162). სტასიას უსასოობის განცდა ეუფლება, რადგან დის ნათქვამს კონტრარგუმენტს ვერ უპირისპირებს; რადგან ისიც ხედავს „ფეხქვეშ გაფენილ გვამებს“. საბოლოოდ, რამაზ იოსებიძემ - „ხელგაშლილმა ჰედონისტმა, რომელიც კომუნიზმს, პარტიას და ულამაზეს ცოლს ეთაყვანებოდა, სამივე ერთდროულად დაკარგა. იმიტომ რომ სამივე ერთმანეთთან იყო დაკავშირებული“ (ხარატიშვილი, 2019: 179); შექმნილი სიტუაციიდან მან მხოლოდ ის გამოსავალი მონახა, რომ ქრისტიანესთვის მჟავით დაეწვა სახე, რათა დაესახიჩრებინა („სხვაგვარად არასდროს დასრულდება ეს ჯოჯოხეთი“ (ხარატიშვილი, 2019: 191), ხოლო თავად - „პატარა დიდი კაცის“ ნაჩუქარი ვალტერით კოჯრის ტყეში მოეკლა თავი.

რაც შეეხება სტასიას, მან საკუთარი დისა და საახალწლო წვეულებაზე გაცნობილი სოფიო ერისთავის ტრაგიკული ბედის პრიზმაში სრულად გააცნობიერა საბჭოთა ხელისუფლების დაუნდობლობა როგორც მისი ერთგული ადამიანების (თუნდაც, მისი სიძის), ასევე ოპონენტების მიმართ; თავად იხილა, თუ როგორი გულგრილობით უსწორდებოდა ტოტალიტარული რეჟიმი მისთვის არასასურველ პიროვნებებს. სოფიო ერისთავმა გაიზიარა 1930-იან წლებში რეპრესირებულ ქართველ ხელოვანთა ბედი; ვერ ასცდა საბჭოთა ცენზურის საცეცხს; მწერალთა კავშირში განუცხადეს, რომ მისი ნაწარმოებები აღარ დაიბეჭდებოდა, რადგან „საზოგადოებრივ ნორმებსა და დიდი სოციალისტური რესპუბლიკის მორალს ეწინააღმდეგებოდნენ“ (ხარატიშვილი, 2019: 159). დაუმორჩილებლობის ნიშნად, სოფიომ ღიად დაიწყო საბჭოთა სისტემის კრიტიკა; გააპროტესტა მეგობრის - იტალიაში განათლებამიღებული არქიტექტორის - დაპატიმრება; დაწერა ლექსების ციკლი „სისხლიანი ზეიმი“. მთავრობის მხრიდან რეაქციამ არ დააყოვნა; სოფიო ჯერ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გაამწყესეს, ორი წლის შემდეგ კი - შუა აზიის შრომით ბანაკში, სადაც 1936 წელს დახვრიტეს. მის მცირეწლოვან შვილს, ანდროს,

³ გულაგი (რუს. ГУЛаг) – აკრონიმი *Главное управление исправительно-трудовых лагерей и колоний*, შრომით-გამოსასწორებელი ბანაკების და კოლონიების მთავარი სამმართველო.

ტრავმულ მეხსიერებად შემორჩა დედამისის დაპატიმრების სცენა, როდესაც მას ჩეკისტები სახლიდან ძალად მიათრევდნენ და ის შვილს დაჟინებით უმეორებდა: „არასდროს შეშინდე, ამათი არ შეგეშინდეს, ამ ურჩხულების“ (ხარატიშვილი, 2019: 176). ანდროზე მეურვეობა სტასიამ აიღო და მას თავის შვილებთან ერთად ზრდიდა; თუმცა, ბიჭის ცნობიერებაში ტრავმული კვალი არ გამქრალა და მოგვიანებით, პირველსავე შესაძლებლობისთანავე იჩინა თავი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ მიმართული პროტესტის სახით.

როგორც ვხედავთ, ერთი ქართული ოჯახისა და მათი ნაცნობების თავს დატეხილი ტრაგედიის მიღმა აშკარად იკითხება სხვა, ანალოგიური ისტორიები (ზოგიერთს, მაგ., ეპიზოდური პერსონაჟის, მიქაელის ცხოვრებისეულ დრამას მომდევნო თავში ვეცნობით); ცხადად ჩანს, რომ 1930-იან წლებში იოსებიძე-ჯაშების და ერისთავების ოჯახების ბედი გამონაკლისს არ წარმოადგენდა; რომ რეპრესიების და მისი თანამდევი ტრაგედიების მასშტაბი საქართველოში საკმაოდ მოცულობითი იყო.

მეორე მსოფლიო ომის/დიდი სამამულო ომისა და ომისშემდგომი, *1950-იანი წლების* პერიოდს მიემართება რომანის ორი მომდევნო წიგნი - *კოსტია* და *კიტი* - რომელიც გადმოგვცემს სიმონ ჯაშისა და სტასიას შვილების ცხოვრებისეულ პერიპეტეებს. ამასთან, აღნიშნულ თავებში, კოსტიასა და გიორგი ალანისას სიუჟეტური ხაზით, წარმოჩენილია რომანის ერთ-ერთი საგულისხმო აქცენტი - საბჭოთა სახელმწიფოში სამხედრო სამსახურის, როგორც სოციალური აღმასვლის ასპარეზის მნიშვნელობა. რომანის თანახმად, კოსტია ჯაშში ლიდერის გამოკვეთილმა თვისებებმა ჯერ კიდევ ლენინგრადის ფრუნზეს სახელობის საზღვაო აკადემიაში სწავლისას იჩინა თავი; იგი იოლად იმსახურებდა მამის (რომელსაც წარმატებულ და მისაბამ პიროვნებად თვლიდა) და ზოგადად, გარშემომყოფთა კეთილგანწყობას. სასწავლებლის დასრულებისთანავე მისთვის, საბჭოეთში მცხოვრები მილიონობით ადამიანის მსგავსად, დიდი სამამულო ომის წლები საშინელ განსაცდელად იქცა. მან დაკარგა მამა, რომელიც მისთვის მამაკაცობის იდეალს განასახიერებდა (სიმონ ჯაშმა სტალინგრადის ნანგრევებში პოვა სამარე) და პირველი სიყვარული - ებრაელი პიანისტი იდა. ასაკობრივი სხვაობის მიუხედავად (იდა ორმოცი წლისა იყო, ხოლო კოსტია - ჩვიდმეტის), იდა ერთადერთი ქალი აღმოჩნდა, რომელიც კოსტიას გულწრფელად უყვარდა და მასთან გატარებული საღამოები (ვერტინსკის ფირფიტებზე ცეკვის თანხლებით) მოგონებებად შემორჩა მთელი ცხოვრების განმავლობაში. ბედის ირონიით, როდესაც კოსტიას სამხედრო ნაწილმა ლადოგის სანაპირო გაწმინდა ფაშისტებისგან და ლენინგრადელებისთვის „სიცოცხლის გზა“ გახსნა, მისგან სულ რაღაც ორმოც კილომეტრში შიმშილისგან დაუძლურებულმა იდამ საევაკუაციო სიაში ყუმბარის ნამსხვრევებისგან დაბრმავებულ თოთხმეტი წლის პიანისტს, თავის მოსახელე იდა ეფრემოვას დაუთმო ადგილი; თავად კი, ორიოდ თვის შემდეგ, ავადმყოფობისგან დაუძლურებული, საკუთარი ბინის ზღურბლთან გარდაიცვალა. ოთხი ათეული წლის შემდეგ, ევროპაში აღიარებულმა პიანისტმა იდა ეფრემოვამ (ბედის ირონიით, დასავლეთ გერმანიაში ემიგრირებულმა) საგანგებოდ ჩამოაკითხა თბილისში კოსტია ჯაშს და უამბო მისი საყვარელი იდას ცხოვრების უკანასკნელი დღეების შესახებ.

ომის შემდეგ კოსტია ჯაშმა ბრწყინვალე სამხედრო კარიერა გაიკეთა, რაც გიორგი ალანისთან მისმა მეგობრობამ განაპირობა. თავდაპირველად, აკადემიაში სწავლის დროს, იგი საკუთარ თავს დასავლეთ საქართველოდან ჩამოსული საკმაოდ მოკრძალებული ფიზიკური უნარების მქონე სოფლელი ბიჭის მფარველადაც კი მოიაზრებდა (თუმცა, გულწრფელად უკვირდა, როგორ შეძლო მან პრესტიჟულ სამხედრო აკადემიაში ჩაბარება).

მხოლოდ ომის უკანასკნელ თვეებში აღმოაჩინა კოსტიამ, რომ მისი მოსკოვის სამხედრო ჰოსპიტალში НКВД-ს⁴ თვითმფრინავით საოპერაციოდ გადაყვანა და შემდეგ, თბილისში ორკვირიანი შვებულებით გაშვება გიორგი ალანას დამსახურებას წარმოადგენდა. კოსტიასთვის გამოცანად დარჩა, თუ როგორ მოხვდა გიორგი ქვეყნის განაპირა კუთხეში მიგდებული გემთსაშენიდან (სადაც აკადემიის დასრულების შემდეგ გაანაწილეს) შინაგან საქმეთა სამინისტროს გასაიდუმლოებულ განყოფილებაში; „კოსტია საკუთარ თავს გამოუტყდა, როგორც ჩანს, მეგობარს სათანადოდ ვერ ვაფასებდით“ (ხარატიშვილი, 2019: 339). ფაქტობრივად, გიორგი ალანიამ, თავისი მაღალი თანამდებობრივი მდგომარეობით, გაუხსნა გზა კოსტია ჯაშის კარიერულ წინსვლას; მისი შუამდგომლობით მიიღეს იგი ყოვლისშემძლე НКВД-ში, სადაც წარმატებით გაიარა აღმასვლის საფეხურები და კარიერის დასასრულს, იგი სსრკ წყალქვეშა ფლოტის საიდუმლო საბჭოს წევრად გვევლინება, საიდანაც საკუთარი სურვილით, უპრობლემოდ მოახერხა თბილისში, არც თუ დაბალანაზღაურებად და ძალაუფლების ბერკეტების მქონე უშიშროების საბჭოს წევრად, გადმოსვლა.

კარიერული საფეხურების აღმასვლის პარალელურად რომანში წარმოჩენილია კოსტიას რუსიფიკაციის/სოვიეტიზაციის პროცესი; მხედველობაში გვაქვს არა მხოლოდ მისი უაქცენტო რუსული, არამედ მასში გამჯდარი საბჭოური მენტალიტეტი. მამამისის მსგავსად, კოსტიასთვის საბჭოთა საზოგადოების მოდელი უნივერსალურ ფასეულობათა წესრიგს განასახიერებს; საკუთარ დასთან დიალოგშიც კი არ ერიდება იგი მაღალფარდოვან გამოთქმებს - „ქვეყნის კეთილდღეობაზე ზრუნვა“, „ქვეყნის წინაშე მოვალეობის შესრულება“ და ა.შ. მკითხველის თვალწინ კოსტია ყალიბდება ძალაუფლების მქონე დაუნდობელ ეგოცენტრიკოსად, რომელიც არ ერიდება სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებას საკუთარი სიამოვნებისთვის (ზინა მოსკოვის ცენტრში, დასვენება საუკეთესო სანატორიუმებში, პერმანენტული სასიყვარულო რომანები ახალგაზრდა ქალებთან) და მშვენივრად ერგება საბჭოთა სამხედრო ელიტურ წრეებს. კოსტიასა და მისი თბილისში დარჩენილი ახლობლების ურთიერთობაში, გარკვეულწილად, აისახება მეტროპოლია-კოლონიის ურთიერთდამოკიდებულება; მაგ., მეტროპოლიის გადმოსახედიდან კოსტიასთვის მიუღებელია იმის გაფიქრებაც, რომ მისმა შვილმა „შესაფერისი სკოლა“ არ დაამთავროს მოსკოვში (და არა პროვინციულ თბილისში). ცოლის პროტესტს, რომ ექვსი წლის ბავშვს უცხო ქალაქში არ გაუშვებს, კოსტია დამცინავად პასუხობს: „როდის უნდა გამოფხიზლდე ამ შენი ეროვნულ-პატრიოტული მძინარე მზეთუნახავის ძილიდან?“ (ხარატიშვილი, 2019: 523). მოგვიანებით, კოსტია დედისგანაც მიიღებს სარკასტულ შენიშვნას: „ცხადია, ბავშვმა მოსკოვში უნდა იცხოვროს, აქ ხომ ნამდვილი პროვინციაა, არა?“ (ხარატიშვილი, 2019: 534). კოსტია საქართველოს არ მიიჩნევს კარიერული ზრდის შესაფერის ასპარეზად, ამიტომაც არასდროს მოუწევს გული სამშობლოსკენ. მხოლოდ ხანდაზმულობის ჟამს, საყვარელი შვილიშვილის გამო მიიღებს გადაწყვეტილებას საცხოვრებლად თბილისში გადმოსვლასთან დაკავშირებით.

განსხვავებულ ფასეულობათა სისტემის გამო, კოსტია თანდათან დისტანცირდება ოჯახის წევრებისგან - დედის, დეიდის, დისა და ცოლისგან. რომანში ნაჩვენებია, რომ კოსტიას მხოლოდ დესტრუქციის შეტანა შეუძლია ახლობელთა ურთიერთობაში; მას არც მასზე შეყვარებული ქალების გაბედნიერება ხელეწიფება (იდას, მარიამის, ნანას დრამატული ბედი) და არც იმ ადამიანებისთვის სიკეთის მოტანა, ვინც თავგამეტებით

⁴ НКВД (რუს.) - აკრონიმი *Народный комиссариат внутренних дел*, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი

უყვარს (პირველ რიგში ეს, მის ქალიშვილსა და შვილიშვილს შეეხება). მხოლოდ საბჭოთა იმპერიის არსებობის მიწურულს, გორბაჩოვის „პერესტროიკის“ ხანაში გაიაზრებს ქედმაღალი და თავდაჯერებული კოსტია, თუ რა სისტემას ემსახურებოდა მთელი ცხოვრების განმავლობაში: „ყველა ქურდია და ყაჩაღი, ყველას ქრთამი უნდა <...> ასეა ამ დამპალ ქვეყანაში <...> შენ არ იცი, რა ნაძირლებთან მიწევდა ურთიერთობა ამ წლების განმავლობაში. შენ გგონია, მეხალისებოდა? ეს სისტემა ჩემი მოგონილი კი არ არის. მე უბრალოდ ვირთხების სოროში ამოვყავი თავი“ (ხარატიშვილი, 2019: 948). ცხოვრების დასასრულს, უკვე დანგრეული საბჭოთა იმპერიის პირობებში, კოსტია, რომელიც მეორე მსოფლიო ომს გადაურჩა; რომელიც სსრკ-ში ატომური წყალქვეშა ნაგების შექმნის სათავეებთან იდგა და საკუთარ თავზე იწვინა 1961 წელს გრენლანდიის ზღვაში K-19-ის ბორტზე მომხდარი ატომური რეაქტორის ავარიის შედეგები (გგულისხმობთ ლეიკემიის ხანგრძლივ მკურნალობას ვენაში), შვილიშვილთან საუბრისას კიდევ ერთხელ დაადასტურებს განვლილი ცხოვრების უაზრობასა და ამაოებას.

რაც შეეხება კოსტიას მეგობარ გიორგი ალანის წარმატებულ სამხედრო კარიერას, იგი მის უცნობ მამას - „პატარა დიდ კაცს“ უკავშირდება, რომელზეც დედამისი (სექსუალური ძალადობის მორიგი მსხვერპლი) შვილთან არასდროს საუბრობდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ქრისტიანესგან განსხვავებით, გულიკოს (ასე ერქვა გიორგის დედას) საბჭოთა სახელმწიფო ეიმედებოდა და მილიციაშიც კი აპირებდა საჩივლელად წასვლას, სანამ მისივე ბედის მოზიარე მეგობრისგან, ნელისგან არ მოისმინა დამცინავად ნათქვამი: „შენ რა, გჯერა, რომ იმათ პასუხს მოსთხოვენ? იმათ? ... საგიჟეთში შეგვყრიან და ისე გაგვჭყეპენ წამლებით, სანამ არ დავიჯერებთ, რომ ყველაფერი ჩვენივე მოგონილია“ (ხარატიშვილი, 2019: 208). სოფლის კომისრის ქალიშვილის სიტყვები დამაჯერებლად ჟღერდა და გულიკომ მაშინ გადაწყვიტა, რომ არასდროს ეხსენებინა შვილთან მოძალადე მამის სახელი. „პატარა დიდი კაცი“ კი, შორიდან ადევნებდა თვალს და განკარგავდა შვილის კარიერულ წინსვლას მის მიერვე შექმნილ სახელმწიფო სისტემაში და საბოლოოდ, სპეცსამსახურების მაღალჩინოსნად აქცია. უნდა აღინიშნოს, რომ თავად გიორგისაც არაერთხელ გასჩენია კითხვა, თუ როგორ აღმოჩნდა ფრუნზეს სამხედრო აკადემიის კურსდამთავრებული სამამულო ომის წლებში ამურსკის გემთსაშენ ქარხანაში (ამ დროს მისი თანაკურსელები ფრონტის წინა ხაზზე იბრძოდნენ); თუ ვისი დავალებით მოქმედებდა წარმოსადეგი კაცი შინაგან საქმეთა სამინისტროდან, რომელმაც ბერლინის აღებამდე რამდენიმე ხნით ადრე ამურსკში ჩააკითხა და „სამშობლოს სამსახურის“ საბაბით მოსკოვში, შინაგან საქმეთა სამინისტროს ახლადშექმნილ „სარეპატრიაციო“ ჯგუფში გადაიყვანა სამუშაოდ, საიდანაც დაიწყო მისი სამხედრო კარიერული წინსვლა. პერიოდულად გიორგი მაინც უბრუნდებოდა კითხვას, თუ ვინ იყო მამამისი (შიდაგამოძიებაც ჩაატარა, ყველა ხელმისაწვდომ დოკუმენტს გაეცნო დედამისთან დაკავშირებით, ბათუმშიც კი ჩავიდა დედამისის მეგობართან - ნელისთან სასაუბროდ, მაგრამ ხელჩასაჭიდი ვერაფერი მოიძია). ფატალური ბედისწერით, გიორგის მამის საიდუმლოების ამოხსნა განაპირობა მისმა შემთხვევითმა შეხვედრამ ქრისტიანესთან, რომელსაც ეუცნაურა გიორგის საოცარი მსგავსება (როგორც ვიზუალური, ასევე ხმის) „პატარა დიდ კაცთან“. გიორგის პასუხზე მამასთან დაკავშირებით („მამა არ არსებობს“) ქრისტიანემ თავდაჯერებით წარმოთქვა, რომ „მამა ყველას ჰყავს“ და გაანდო „პატარა დიდი კაცის“ სახელი, რომელიც, მისი ვარაუდით, გიორგის მამა უნდა ყოფილიყო. ეს ინფორმაცია გამაოგნებელი აღმოჩნდა გიორგისთვის, თუმცა, როცა თავის წარსულ ცხოვრებას გადაავლო თვალი და ყველაფერი გაიაზრა, მიხვდა, რომ „მთელი მისი ცხოვრება უძლეველი მამის მიერ იყო დაგეგმილი“ (ხარატიშვილი, 2019: 809).

შენიშნავთ, რომ ნინო ხარატიშვილის რომანში მამა და შვილი, გარკვეულწილად, ანტინომიას ქმნიან, რომელშიც ერთი (მამა) - ტოტალიტარული სახელმწიფოს სისასტიკეს განასახიერებს, ხოლო მეორე (შვილი) - ბიოლოგიური ნათესაობის მიუხედავად, მამისგან განსხვავებულ, უფრო თავისუფლად მოაზროვნე ადამიანს (თუმცა, არცთუ უცოდველს), რომელიც ღიად თუ არა, შინაგანად მაინც ემიჯნება მამამისის საქმეებს. ეს ხაზი განსაკუთრებით კიტისთან ურთიერთობაში იჩენს თავს; მხედველობაში გვაქვს ეპიზოდები, როდესაც გიორგი საკუთარ თავზე აიღებს პასუხისმგებლობას ევროპაში კიტის (უშიშროების თანამშრომლის მკვლელობაში თანამონაწილის!) ცხოვრების უსაფრთხოებაზე; როდესაც პრადაში დაგეგმავს ორი ათეული წლის უნახავი დედა-შვილის - ინგლისში ემიგრირებული კიტისა და თბილისიდან წარჩინებული ბიბლიოთეკარების ჯგუფში ჩასმული სტასიას - შეხვედრას; მოგვიანებით, ასევე გიორგის ინიციატივით დაიგეგმება კიტის თბილისური გასტროლები, რომელიც მას უახლოეს ნათესავებთან ურთიერთობის ბედნიერ წუთებს მიანიჭებს.

რომანის დასკვნით თავში, რომელშიც საბჭოთა იმპერიის არსებობის უკანასკნელი პერიოდი აღწერილი, კოსტიასთან გულახდილი საუბრისას გიორგი საკუთარ ცოდვებსაც აღიარებს („ხალხი უკან დავაბრუნე, კოსტია, ვაიძულე ასობით ადამიანი, გემებსა და თვითმფრინავებში ჩამსხდარიყვნენ, მოვატყუე და ცრუ დაპირებებით დავაიმედე...“) და იმედგაცრუებული აფასებს მათ მიერ განვლილ ცხოვრებისეულ გზას: „როგორ ვცდებოდით, თავს ვიტყუებდით. და ამას შეევწირეთ ჩვენი ცხოვრება?! ნუთუ ვერ ხვდები, კოსტია?!“ (ხარატიშვილი, 2019: 952). ლამის ერთადერთ მართებულ ქმედებად აღანიას მისი და კიტის ურთიერთობა მიაჩნია; ამიტომაც, საბჭოთა იმპერიის უშიშროების სამსახურის მაღალჩინოსანი ლონდონში მიემგზავრება, რათა ცხოვრების უკანასკნელი წლები მაინც გაატაროს საყვარელ ქალთან; თუმცა, კიტის ცოცხალს ვერ ჩაუსწრებს. სწორედ აღანიასგან გაიგებს ინგლისში საგანგებოდ ჩასული ნიცა ძალიან ბევრ, მისთვის უცნობ ეპიზოდს უახლოესი ნათესავების ცხოვრებიდან.

სამამულო ომის პერიოდში ტრაგიკულად განვითარდა 1930-იანი წლების რეპრესიების მსხვერპლის, სოფიო ერისთავის შვილის - ანდროს ბედი. იგი ომამდე სთავაზობდა კიტის დაქორწინებას და ვენაში საცხოვრებლად წასვლას (საბჭოთა საქართველოდან თავისუფალ ევროპაში!), თუმცა ცხადია, მოზარდების ოცნებებს აღსრულება არ ეწერათ. ომის დროს ანტიბოლშევიკური მოძრაობის ქართული კომიტეტის - „თეთრი გიორგის“ წარმომადგენელმა იოლად დაითანხმა თბილისში მყოფი ანდრო თანამშრომლობაზე (ჯერ ყირიმში უნდა გამგზავრებულიყო და შემდეგ ევროპაში, რათა ვერმახტის სამსახურში ჩამდგარიყო და გერმანელების დახმარებით სამულველი ბოლშევიკებისგან საქართველო გაეთავისუფლებინა). ანდროს თავისი არგუმენტიც ჰქონდა ქართველ დისიდენტებთან კავშირის დასაჭერად: „იმ ქვეყანაში, სადაც დედაჩემს ავადმყოფი პირუტყვივით შუბლში ტყვია დაახალეს, ასეთ სისტემაში მომავალი არ მაქვს. მიიჩვენია, სიცოცხლე საფრთხეში ჩავიგდო და იმედი გამიჩნდეს, ვიდრე ამ ჭაობში ჩავიდნო“ (ხარატიშვილი, 2019: 265). უშიშროების თანამშრომლებმა მალევე მიაკითხეს მის შეყვარებულს - ფეხმძიმე კიტის „სამშობლოს მოღალატის“ ადგილსამყოფლის გასაგებად. სოფლის სკოლის საკლასო ოთახში, გენერალისიმუსის პორტრეტის ქვეშ, სამშობლოს ღალატის ბრალდებით ერთკვირიანი წამების შემდეგ (რომელსაც ქერა, წითელპომადიანი, მოსკოვიური აქცენტით რუსულად მოსაუბრე ქალი აწარმოებდა), კიტიმ ბავშვიც და სამომავლოდ, დედობის შესაძლებლობაც დაკარგა (მას საშვილოსნო ამოაჭრეს). სწორედ მაშინ დადო პირობა მისი სიცოცხლის გადამრჩენ სოფლის ექთანთან - მარიამთან, რომ იპოვიდა ქერა ქალს და მოკლავდა. თუმცა, განგებამ სხვაგვარად იწეა: წლების შემდეგ თბილისში ჩამოსულმა მარიამმა სამედიცინო ინსტიტუტში ჩააბარა და კიტის მიაკითხა.

მისგან გაიცნო კოსტია, რომელიც მოიხიბლა პროვინციელი, უპრეტენზიო გოგონათი და მასზე დაქორწინებასაც აპირებდა, რომ არა ფატალური შეხვედრა: ერთ-ერთ წვეულებაზე კოსტიასთან ერთად წასულმა კიტიმ ძმის მკლავებში მოქცეულ ქერა ლამაზმანში თავისი შვილის მკვლელი - წითელპომადიანი, მოსკოვური აქცენტით რუსულად მოსაუბრე ქალი ამოიცნო, რომელიც НКВД-ს თანამშრომელი აღმოჩნდა. საბოლოოდ მოხდა ისე, რომ შურის საძიებლად წასული გოგონებიდან მარიამმა მიაყენა ქერა ქალს სასიკვდილო ჭრილობა; სასამართლოზეც საკუთარ თავზე აიღო ბრალეულობა, რის გამოც ჯერ სვერდლოვსკში, ქალთა ბანაკში გადაასახლეს, ხოლო 1950 წელს კი - დახვრიტეს. რაც შეეხება კიტის, ყველა საბუთი, რომელიც მისი თანამონაწილეობის მტკიცებულებად გამოდგებოდა, კოსტიას (და მისი ყოვლისშემძლე НКВД-ს თანამშრომლების) ძალისხმევით გამოძიების მასალებიდან გაქრა. იმავე კოსტიამ იზრუნა, რომ კიტი მის ცხოვრებაში აღარასოდეს გამოჩენილიყო (რათა ხელი არ შეეშალა ძმის კარიერული წინსვლისთვის) და საქართველოდან სამუდამოდ წასულიყო. ასე აღმოჩნდა 1950-იანი წლების დასაწყისში კიტი ჯერ პრელაში, ხოლო შემდეგ ინგლისში, სადაც მას მფარველობას გიორგი ალანია - ლონდონში საბჭოთა საელჩოს კულტურის ატაშე - უწევდა.⁵ წლების შემდეგ, თბილისში გასტროლებზე ჩამოსული კიტი დედას უსაყვედურებს: „რატომ არ გააჩერე კოსტია? ხომ იცოდი, რომ არასწორი იყო მოვლენების ასე გაყალბება, ჩემი განზე გაწევა, ჩემი გაწირვა - მე ხომ ვერასდროს ვაპატიებ საკუთარ თავს ადამიანის მოკვლას!“ (*იგულისხმება მარიამი, მ.მ.*); სტასიას პასუხი სავსებით ლოგიკურად ჟღერს: „მე დედა ვარ <...> დედას ვერავის მოსთხოვს, საკუთარ შვილს სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანოს“ (ხარატიშვილი, 2019: 605). თუმცა, კიტიმ მაინც ვერ აპატია საკუთარ თავს მარიამის გაწირვა; სუიციდის ბოლო წუთებშიც, სანამ ფილტვები ზღვის წყლით აევსებოდა, იგი მარიამს სთხოვდა პატიებას: „არ მინდა, რომ გძულდე მარიამ!“ (ხარატიშვილი, 2019: 963).

რაც შეეხება ანდროს, იგი ჯერ კიდევ ყირიმში ყოფნისას მიხვდა, რომ ვენაც მიუწვდომელი ხდებოდა მისთვის და სამშობლოში დაბრუნების შესაძლებლობასაც კარგავდა. პოლონეთში, საფრანგეთში და ბოლოს, ნიდერლანდებში რადისტად მსახურობის შემდეგ, „...თავდაჯერებული პაციფისტი ანდრო ერისთავი ევროპის უკანასკნელ საბრძოლო ველზე აღმოჩნდა: ტექსელის კუნძულის ერთ-ერთი ამბოხებული გახდა“ (ხარატიშვილი, 2019: 331). შესაძლოა, იგი ამ აჯანყებაში ხედავდა თავისი ფატალური წარსულის გამოსწორებისა და საქართველოში დაბრუნების შესაძლებლობას, თუმცა, „ძლიერთა ამა ქვეყნისა“ იალტის კონფერენციაზე მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ ყველა საბჭოთა ტყვე სსრკ-სთვის უპირობოდ გადაეცათ; აქ კი მათ ან დახვრეტა ელოდათ ან გულაგში გაგზავნა. ასე აღმოჩნდა 1945 წლის აგვისტოში ანდრო ერისთავი, სხვა 1500 საბჭოთა ტყვესთან ერთად, ციმბირულ გულაგში, ნასინოსთან, საიდანაც „პატარა დიდი კაცის“ დახმარებით (ქრისტინემ ვედარ გაუძლო სტასიას ცრემლებს და თხოვნით მიმართა) 1946 წლის შემოდგომაზე, ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე გაათავისუფლეს; თუმცა განუმარტეს, რომ ამიერიდან მას თბილისში ცხოვრება ეკრძალებოდა. კიტისთან შეხვედრისას ანდრო თავად აღიარებს: „მე აღარც ადამიანობა შემრჩა და აღარც კაცობა, რომ შენი სიყვარული შევძლო, კიტი. ველარაფერს ვგრძნობ“ (ხარატიშვილი, 2019: 366). საბჭოთა ხელისუფლებამ სულიერად გატეხილი ანდრო (რომელიც სისტემისთვის აღარ წარმოადგენდა არანაირ საშიშროებას) რაჭაში, ერთ-ერთ მაღალმთიან სოფელში გაამწყსა.

⁵ ჩვენ არ შევხვებით კიტის ევროპულ ცხოვრებას, რადგან ავცდებით სტატიის მიზანს - გასული საუკუნის საქართველოს საბჭოური რეალობის მოვლენების, როგორც კოლექტიური ტრავმის ინსპირაციის, წარმოჩენას.

ანდრო ერისთავი, რომელიც ბავშვობაში ხისგან ლამაზ ანგელოზებს თლიდა, სიცოცხლის ბოლო წლებში ლოთობდა და ლენინისა და გენერალისიმუსის ბიუსტების ძერწვით ირჩენდა თავს. ამგვარად აქცია ტოტალიტარულმა რეჟიმმა ევროპაზე მეოცნებე დისიდენტის მემბოხე შვილი დეგრადირებულ პიროვნებად.

შევნიშნავთ, რომ რომანის პერსონაჟებს უშუალოდ არ შეხებიათ **1956 წლის 9 მარტს** თბილისში განვითარებული მოვლენები, თუმცა, ავტორმა საჭიროდ ჩათვალა „დათბობის“ პერიოდის ზოგადი ატმოსფეროს წარმოჩენა (ცენზურის შემსუბუქება, პოლიტპატიმრების გათავისუფლება, გულაგების დახურვა, 1930-იან წლებში რეპრესირებულების რეაბილიტაცია...) და იმის აღნიშვნა, რომ „ხელისუფლების მონანიების დრო“ რომ გახანგრძლივებულიყო, იქნებ მას მართლაც ქმედითი (და არა ფასადური) რეფორმები მოჰყოლოდა - „საფუძვლიანი რეფორმები და არა რეფორმებად სახელდებული სამასხარაო აკრძალვები“ (ხარატიშვილი, 2019: 504). სტალინის შემდეგ უმაღლეს ხელისუფლებაში მოსულმა პარტიულმა ელიტამ მოისურვა, თავი აერიდებინა პასუხისმგებლობისთვის 1930-იანი წლების რეპრესიებსა და სხვა სადამსჯელო ღონისძიებებზე; სკკპ-ს გენმდივნის, ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ პარტიის მე-20 ყრილობაზე წაკითხულ „საიდუმლო მოხსენებაში“ *სტალინის პიროვნების კულტის* შესახებ სწორედ ეს აქცენტები დაისვა. ხრუშჩოვის გამოსვლამ კითხვები გააჩინა საბჭოთა საზოგადოებაში; განსაკუთრებით ქართველები იყვნენ შეურაცხყოფილნი (ისინიც კი, რომელთა მშობლები და ბებია-ბაბუები სტალინურმა რეჟიმმა შეიწირა). პროტესტის ნიშნად, სტალინის გარდაცვალების დღეს სტუდენტებმა ბელადის პორტრეტებით მოაწყვეს მსვლელობა თბილისში; შემდგომ დღეებში საპროტესტო აქციებმა მასობრივი ხასიათი მიიღო: „ხალხი ბულვარებსა და ქუჩებს მიაწყდა, ალყა შემოარტყეს უნივერსიტეტს, გზები გადაკეტეს, სიმართლის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, რადგან მსხვერპლნი უკვე თვითონ იქცნენ დამნაშავეებად, დამნაშავენი კი - მსხვერპლად“ (ხარატიშვილი, 2019: 503). ცხადია, კრემლისთვის მიუღებელი იყო მიტინგების პოლიტიკური ხასიათიც და მასშტაბიც; ამდენად, 9 მარტის ღამეს, სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის საბაზით, ხელისუფლებამ განახორციელა მანიფესტანტთა სასტიკი დარბევის ოპერაცია, რომელსაც შეეწირა ასობით ადამიანის სიცოცხლე.⁶ ამგვარად, 1956 წლის 9 მარტს თბილისში დარბეულმა აქციამ ნიღაბი ახადა ხრუშჩოვის „დათბობას“; ნათლად აჩვენა, რომ „თავისუფლებისკენ გადადგმული ნაბიჯები გამოთვლილი იყო, რადგან ძალაუფლება ყოველთვის უფრო ტკბილია, ვიდრე სინანული“ (ხარატიშვილი, 2019: 505). ავტორი წარმოაჩენს, რომ მოგვიანებით ეს ბუდაპეშტში და პრაღაში განვითარებულმა მოვლენებმაც დაადასტურა, როდესაც საბჭოურ-ბოლშევიკურმა მთავრობამ ევროპული ქვეყნების დედაქალაქებშიც „ისევ სისხლის გუბეები“ დააყენა.

სანამ რომანის დასკვნით თავებზე გადავიდოდეთ რომლებშიც გადმოცემულია კოსტიას ერთადერთი ქალიშვილის, ელენე ჯაშისა (*ელენე*) და მისი შვილების (*დარია*, *ნიცა*) ცხოვრება, ვფიქრობთ რელევანტური იქნება საბჭოთა კავშირის არსებობის უკანასკნელი პერიოდის - „განვითარებული სოციალიზმის“ - რამდენიმე მახასიათებლის გამოყოფა. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოდ გვეჩვენება რიჩმონდის უნივერსიტეტის პროფესორის, დევიდ ბრანდენბერგერის მოსაზრება, რომლის თანახმად, მე-20 ყრილობამდე სსრკ კომპარტია ახორციელებდა “ნაციონალურ-ბოლშევიკურ” პოლიტიკას, რომელიც ხელს უწყობდა რუსული ნაციონალური თვითმეგნების ფორმირებას; ხოლო ყრილობის შემდგომ აღნიშნული იდეოლოგიური პროგრამა ისე „გაქრა“ საბჭოთა საზოგადოებრივ-კულტურული სივრციდან, რომ მას სხვა მასშტაბური პროგრამა აღარ

⁶ დღემდე არ არის დადგენილი დალუპულთა ზუსტი რიცხვი; იგი ორასიდან ათასამდე მერყეობს.

ჩანაცვლება (Бранденбергер, 2009: 35-36). ხრუმჭოვის „კომუნიზმის მშენებლობის“ უტოპიური პროგრამა და მისი დასრულება 1984 წლისთვის (როგორც ეს ხრუმჭოვმა დააანონსა სკკპ მე-20 ყრილობაზე) იმთავითვე ეჭვს იწვევდა საბჭოთა საზოგადოების დიდ ნაწილში; ამდენად, ყურადღება გადატანილ იქნა „ბელადის კულტზე“, პარტიის გადაცდომებზე და 1930-1940-იან წლებში სახელმწიფოს ძალადობრივ პოლიტიკაზე (გოლოდომორი, დიდი ტერორი, ხალხთა დეპორტაცია...). ამგვარად, ერთი მხრივ, კოლონიური იდეოლოგიის არარსებობამ და, მეორე მხრივ, ხელახალი ძალადობის დაშვების შესაძლებლობის შიშმა საბჭოთა საზოგადოება 1970-1980-იან წლებში მიიყვანა ბრეჟნევის „სტაგნაციის“ პერიოდში გამეფებულ *საყოველთაო ნიჰილიზმამდე*, როდესაც ადრინდელი ზნეობრივი ნორმებისა და იდეალებისა აღარავის სწამდა, ხოლო ახალი ზნეობრივი ორიენტირები - ჯერ არსად ჩანდა. სწორედ ეს პერიოდია ასახული რომანის უკანასკნელ თავებში და ამ კონტექსტში ყურადღებას იმსახურებს ავტორის დამოკიდებულება *მეტროპოლია-კოლონიის ურთიერთმიმართების* ჭრილში ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილის, ე.წ. „წითელი ინტელიგენციის“ მიერ საბჭოთა იერარქიაში კომფორტული ადგილის დაკავებასთან დაკავშირებით: „...როგორ მყუდროდ გრძნობდა თავს ქართული ელიტა - მათ შორის ინტელიგენციაც - თავის პატარა სამოთხეში ბოლშევიზმის ბატონობის ათწლეულების განმავლობაში. როგორ დაეუფლა თვალის ახვევის ხელოვნებას. როგორ მოერგო რუსების მიერ დაზარალებულის მდგომარეობას <...> არც სისტემის სჯეროდათ და არც რამე იდეოლოგია ჰქონდათ, გარდა საკუთარი ჰედონიზმისა. თავდაპირველი აღშფოთების შემდეგ მიხვდნენ, რომ ჩრდილოელი მეზობლის წყალობით არცთუ ცუდი პოზიცია ერგოთ. და ამის გამოუყენებლობა დიდი შეცდომა იქნებოდა“ (ხარატიშვილი, 2019: 655). ავტორის თანახმად ქვეყანა, რომელშიც „კორუფცია ადმინისტრაციასა და მთავრობაში ზღვარს გადასულია“, რომელსაც ზნეობრივი ორიენტირები დაუკარგავს, სრულიად უპერსპექტივო და უინტერესო ხდება არა მხოლოდ რიგითი საბჭოთა ახალგაზრდებისთვის, არამედ მატერიალურად უზრუნველყოფილი, საბჭოთა ელიტის წარმომადგენელთა შვილებისთვისაც.

სწორედ „სტაგნაციის“ პერიოდს დაემთხვა ელენე ჯაშის პიროვნული ჩამოყალიბების პროცესი, რომელმაც სიყალბის, თვალთმაქცობისა და დედ-მამის გაუთავებელი დაპირისპირების ატმოსფეროში ჩაიარა. ელენემ ბავშვობაშვე აითვისა, როგორ მოეგო მამის გული (მოსკოვის ელიტურ სკოლაში თვინიერი ქცევით, კარგი სწავლით...); სინამდვილეში კი, მხოლოდ თბილისში, არდადეგებზე ჩამოსული, გრძნობდა თავისუფლად თავს, რადგან აქ მამამისის წესები არ მოქმედებდა. მოსკოვში გატარებულმა დრომ ელენე იმაში დაარწმუნა, რომ მას უსამართლოდ მოექცნენ; „რომ ის მკაცრი მოსკოვური ცხოვრება, ის ცივი უცხოეთი, ის სიმართლვე მას არ დაუმსახურებია. რაც იმასაც ნიშნავდა, რომ როდისმე ამ უსამართლობის საზღაურის დღეც დადგებოდა“ (ხარატიშვილი, 2019: 543). თავისი გადმოსახედიდან ელენემ იმით მიაგო საზღაური დედასა და ბებიებს, რომ თხუთმეტი წლის ასაკში ანდროს შვილისგან, მიქასგან, დაფხმძიმდა (ეს უკანასკნელი ქრისტიანულ ჰყავდა თავის თბილისურ სახლში შეფარებული). ყველაფერი იმით დასრულდა, რომ მიქა სოფელში დააბრუნეს, ელენეს კი კოსტიასგან მალულად აბორტი გაუკეთეს. ელენეს მომდევნო სასიყვარულო რომანის ობიექტი სოჭის ელიტური სანატორიუმის მამშველი - რუსი ვასილი გახდა. ამჯერად, კოსტიამ პირადად მიიღო მონაწილეობა ქალიშვილის „გაბედნიერებაში“ და ვასილს, მისი ამერიკული ოცნების ნაცვლად, ღირსეული ალტერნატივა შესთავაზა - მოსკოვში უზრუნველად ცხოვრება და უმაღლესში ჩაბარება. საბოლოოდ, ვასილმა მაინც აიხდინა ოცნება (ელენეს მიცემული ფული მეზღვაურებს გადაუხადა და ამერიკაში გაემგზავრა); ხოლო ელენემ ბრილკას დედა - დარია გააჩინა. ელენეს მორიგი ამბოხი შემთხვევით გაცნობილი მიქაელის მეშვეობით პლენანოვური

ანდერგრაუნდის ჯგუფთან დაახლოებით დასრულდა. მიქაელი - 1930-იანი წლების რეპრესიების მორიგი მსხვერპლი - მშობლების გადასახლების შემდეგ, ნათესავებთან და ბავშვთა სახლებში იზრდებოდა. ცხრამეტი წლისამ ჯერ ნავთლულის ციხეში ამოყო თავი, შემდეგ როსტოვში იჯდა შვიდი წელი, სადაც „ღმერთი იპოვა“ - ბერძნული ორთოდოქსული მსოფლმხედველობისა და ლევ ტოლსტოის მსოფლმხედველობის ერთგვარი ნარევი. მიქაელის ქადაგებებს (ცხოვრება საკუთრებისა და სახელმწიფო ინსტიტუციების გარეშე) თბილისში თაყვანისმცემლები გამოუჩნდნენ; მათ შორის, ელენე. ისინი პლექანოვზე, პატარა კომუნალურ საცხოვრებელში იკრიბებოდნენ და უსმენდნენ აკრძალულ მუსიკას („Pink Floyd“, „Deep Purple“, „The Rolling Stones“...), სვამდნენ, საუბრობდნენ ღმერთსა და პოლიტიკაზე. ამ დისიდენტური შეკრებების მონაწილეთა პროტესტს „...ძირითადად მარიხუანის მოწევა და სამზარეულოში ხმაურიანი დებატების გამართვა შეადგენდა“ (ხარატიშვილი, 2019: 690). პრინციპში ელენე მალევე მიხვდა, რომ ახალგაზრდების ამბოხი მხოლოდ და მხოლოდ იმ სამყაროზე ოცნებაში გამოიხატებოდა, სადაც როკმუსიკა არ იკრძალებოდა, წიგნები და კინოფილმები - ცენზურას არ ექვემდებარებოდნენ და პროტესტის ნიშნად, საკუთარი ხელით დაწერილი ტრანსპარანტებით მიტინგებზეც შეიძლებოდა გასვლა. სწორედ მიქაელის ჯგუფში დაუახლოვდა ელენე ბექას, რომლისგანაც ნიცა გააჩინა. პლექანოვური ანდერგრაუნდი კი იმით დასრულდა, რომ კოსტიამ „უქნარობისა“ და „რელიგიური აგიტაციის“ ბრალდებით მიქაელი და მისი „მრევლი“ მილიციას ააყვანილა; ბექა კი, მანქანის მოპარვისთვის ჩასვეს ციხეში. აი, ასეთი იყო ის დრო/ის პერიოდი - „უმაღლო გოგოებისა და უდედო ბიჭების დრო, პარტიული სამკერდე ნიშნების დრო, თავგზააზნეული გოგოების და გისოსებს მიღმა გამოძვრული ბიჭების <...> დრო“ (ხარატიშვილი, 2019: 712). ასე რომ, ბრეჟნევის „სტაგნაციის“ პერიოდში, ერთი შეხედვით, თითქოს ოდნავ მოუმჯა ხელისუფლებამ ჭანჭიკებს, მაგრამ თავისუფლებისკენ გადადგმული ნაბიჯები მაინც გამოთვლილი იყო; საბჭოთა ხელისუფლება მაინც არ თმობდა ძალაუფლებას და გარკვეულ შემთხვევებში, ძალადობრივ მეთოდებსაც მიმართავდა. განსაკუთრებით შეუვალი იყო ხელისუფლება ხელოვნების ფრონტზე; ამის ნათელი ილუსტრირებაა მიქას თავს დატეხილი ტრაგედია.

საბჭოთა კავშირში სამოცდაათი წლის განმავლობაში იზრდებოდა პასუხისმგებლობის გრძნობის არმქონე საზოგადოება; არადა, პასუხისმგებლობა და თავისუფლება არის ყველაზე დიდი ტვირთი, რომლის ღირსეულად ტარება ადამიანს პიროვნებად აქცევს; ყველამ უნდა იტვირთოს საკუთარი წილი პასუხისმგებლობა და თავისუფლების რეალიზებას შეეცადოს. სწორედ ამიტომ გადაწყვიტა რეპრესირებული ინტელექტუალის, სოფიო ერისთავის შვილიშვილმა, მიქამ, სადიპლომო ფილმის გადაღება ბებიამისზე სახელწოდებით „ერთი დაუდევარი ოცნება“. ახალბედა რეჟისორის გულუბრყვილო ჩანაფიქრით, იგი ორ სცენარს დაწერდა: ერთს - კომისიისთვის, ხოლო მეორეს - მსახიობებისთვის. სცენარში მინიმალური დოზით იქნებოდა წარმოჩენილი კონკრეტული; უბრალოდ, იგი კომისიას აუხსნიდა, რომ მისი ფილმი ხელოვანის მძიმე ხვედრს ეძღვნება. რეალურად მოვლენები სხვაგვარად წარიმართა: რექტორატის ყურამდე მივიდა ინფორმაცია, რომ მიქა ერისთავი კინემატოგრაფიულ ამბოხებას ამზადებდა. რექტორატის მიერ შექმნილმა კომისიამ დაიწყო გამოძიება: დაკითხა გადამღები ჯგუფის ყველა მონაწილე და მოითხოვა გადაღებული მასალის მათთვის გადაცემა. მიქამ არ დაუჯერა არც ქრისტინეს, არც სტასიას, არც ელენეს, რომლებიც სთხოვდნენ კომისიისთვის ფირების გადაცემას (მათ, გარკვეულწილად, საბჭოთა ხელისუფლებასთან ურთიერთობის საკუთარი გამოცდილება ჰქონდათ და იცოდნენ, რა მოყვებოდა სახელისუფლებო ინსტანციებისთვის წინააღმდეგობის გაწევას). სამწუხაროდ, მიქასთვის უფრო დამაჯერებელი მასზე შეყვარებული ლანას არგუმენტები აღმოჩნდა, რომელიც თვლიდა,

რომ მიქა ამ ფილმით სახელს გაითქვამდა, გმირად იქცეოდა (თუმცა, ლანამაც მალევე გააცნობიერა, რომ შეცდომა დაუშვა, მაგრამ უკვე გვიან იყო). მიქა რამდენიმე ხანში დააპატიმრეს და ორთაჭალის ციხეში ცემით ამოხადეს სული. კომპიში მყოფი ოცდაერთი წლის მიქა გონსმოუსვლელად გარდაიცვალა ციხის საავადმყოფოში. ამგვარად დასრულდა საბჭოთა კავშირში მცხოვრები კიდევ ერთი იდეალისტის სიცოცხლე, რომელსაც ბებიაზე გადაღებული ფილმით ტოტალიტარული სისტემის მხილება სურდა.

აღნიშნული სიუჟეტური ხაზი გაგრძელებას პოულობს რომანის ბოლო თავებში, როდესაც გორბაჩოვის „პერესტროიკის“ პირობებში უკვე მიქა ერისთავის პერსონა აღმოჩნდება საინტერესო ქართველი რეჟისორისთვის, ვინმე ლაცაბიძისთვის. ამჯერადაც ჯაშების ოჯახთან გადაიკვეთება კინოფილმის გადაღების პროცესი, რადგან დარიას სილამაზით აღფრთოვანებული რეჟისორი დედამისსაც მიიწვევს კინოსტუდიაში, რათა დაიყოლიოს მისი შვილის გადაღებაზე. ლაცაბიძესთან საუბრისას ელენე მიხვდება, თუ ვის ეხება მომავალი ფილმი („იცით ეს ამბავი? მაშინ მთელმა თბილისმა შეიტყო, რაც მოხდა. და ხმა არავინ ამოიღო, იმის ნაცვლად რომ ქუჩებში გაცვენილიყვნენ. ესა ვართ რაცა ვართ. კომუნისტები და კონფორმისტები“ (ხარატიშვილი, 2019: 903). ელენეს უღიმამო პროტესტის მიუხედავად (და ნიცას აქტიური ხელშეწყობით), ფილმში მიქას მუზის როლში დარიას გადაიღებენ, რაც მისი სამსახიობო კარიერის წარმატებული დასაწყისი გახდება. რაც შეეხება მიქასა და ლანას შვილს - მიროს, იგი მამისგან აბსოლუტურად განსხვავებულ პიროვნებად ჩამოყალიბდება (ცხადია, ამას თავისი დალი 1990-იანი წლების რეალობამაც დაასვა).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რომანის უკანასკნელი თავები, საბჭოთა იმპერიის რღვევის პერიოდს მიემართება. სწორედ მას უკავშირდება ქართველი ერის კიდევ ერთი კოლექტიური ტრავმა - **1989 წლის 9 აპრილი**. რომანის ავტორი მართებულად წარმოაჩენს ქვეყანაში შექმნილ სოციალურ-პოლიტიკურ ფონს, როდესაც „...წარმოება კვლავინდებურად სტაგნაციაში იმყოფებოდა, ნეპოტიზმმა და კორუფციამ არნახულ მასშტაბებს მიაღწია <...> მზიური საქართველო იხლიჩებოდა რეფორმების ეიფორიულ მოლოდინსა და რეფორმატორის უნიათობას შორის“ (ხარატიშვილი, 2019: 938). აფხაზეთში დაწყებულმა ანტიქართულმა გამოსვლებმა (ცხადია, კრემლიდან მართული), როდესაც 9 აპრილამდე სამი კვირით ადრე ჩატარდა ე.წ. ლიხნის ასამბლეა, რომელზეც აფხაზეთის მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა მოითხოვა საქართველოდან გამოყოფა და მოკავშირე რესპუბლიკის სტატუსის მინიჭება, თბილისში შესაბამისი რეაქცია გამოიწვია; დაიწყო პერმანენტული აქციები. მთავრობის სასახლესთან გამართულ მიტინგებზე თავდაპირველად, აფხაზეთის საკითხზე ამახვილებდნენ ყურადღებას, თუმცა შემდგომ, გაისმა მოწოდებები სსრკ-დან საქართველოს გამოყოფის შესახებ. დემონსტრანტების რაოდენობა დღითიდღე მატულობდა; ხელისუფლება ვეღარ აკონტროლებდა სიტუაციას. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა „წესრიგის აღდგენისა და ადგილობრივი ექსტრემისტებისგან თავდაცვის მიზნით“, მოსკოვს მიმართა დახმარებისთვის. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მთავრობის ამ ნაბიჯმა კოსტია ჯაშიც კი, გააღიზიანა; მან სავესებით რელევანტურად გათვალა, თუ რა მოყვებოდა ამ თხოვნას მოსკოვის მხრიდან: „...ცხადია, წამოვა ახლა მოსკოვი, როგორც იქნა, მიეცათ ოფიციალური უფლება, რომ შემოიჭრნენ და ყბაში მოგვდონ. ბოლოს საქართველოს ცკ-ს კიდევ დაუმაღლებენ, რომ ხელი არ გაისვარა თავისი ხალხის სისხლით და, რასაკვირველია, რუსების მიქსევასაც უდანაშაულო ხალხზე არავინ დააბრალებთ <...> თუ მთავრობა სწორად არ მოიქცევა, სისხლი დაიღვრება“ (ხარატიშვილი, 2019: 983). კოსტია ჯაშის პროგნოზი გამართლდა; მოსკოვმა არ დააყოვნა და ქართული პარტოკრატიის დასახმარებლად სპეცდანიშნულების შენაერთები გამოგზავნა თბილისში, რომლებმაც 9

აპრილის ღამეს დაარბიეს უიარაღო მანიფესტანტები. დარბევას შეეწირა რომანის ერთ-ერთი გმირი, ოთხმოცდაორი წლის ქრისტიანე ჯაში. ამაოდ შეეცადა ნიცა, როგორმე გაეყვანა პირველი სკოლის ეზოდან დიდედა, რომელიც დაჟინებით იმეორებდა: „უნდა შევაჩეროთ ესენი. არ შეიძლება, რომ ბოლშევიკები კიდევ ერთხელ შემოვიდნენ აქ. წითელი არმია უნდა შევაჩეროთ“ (ხარატიშვილი, 2019: 991). რომანში სავსებით მართებულად არის გააზრებული, რომ 9 აპრილი ქართველი ხალხის ტრავმული მეხსიერების მნიშვნელოვანი ეპიზოდია და მისი ამოშლა საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის კონტექსტიდან შეუძლებელია. მით უფრო გულდასაწყვეტია რომანის ნარატორისთვის ფრანგული გაზეთის - Le Monde-ს შეფასება, რომელმაც „ქართულ პუტჩად და პროვოკაციად“ მონათლა 9 აპრილის მოვლენები. ნიცა მართებულად აცნობიერებს, რომ პატარა საქართველოს გამო არცერთ დასავლელ პოლიტიკურ ლიდერს არ სურდა იმის აღიარება, რომ სსრკ-ს დემონტაჟის ავტორი - გორბაჩოვიც რეალურად, აგრძელებდა თავის წინამორბედთა პოლიტიკას; არც მას სურდა გავლენების დათმობა. მოგვიანებით, ვილნიუსში განვითარებულმა მოვლენებმა ეს დაადასტურეს.

ნიცა ტრავმული მეხსიერების მოვლენათა ჭრილში ცდილობს იმის გააზრებას, თუ არსებული რეჟიმის პირობებში როდის, რა სიტუაციაში, ვისი გავლენით ჩამოუყალიბდა თავისუფლებისკენ განუხრელი სწრაფვის სურვილი. მისი ნარატივები ზემოაღნიშნულ მოვლენებს მიემართება და სწორედ ამ კონტექსტში გაიაზრებს ნიცა საქართველოს წარსულს (საიდან მოდის, ვინ არიან მისი წინაპრები, უახლოესი ნათესავები, ოჯახური წრე...); იხსენებს ადამიანებს, რომლებმაც ჩამოუყალიბეს ზნეობრივი ორიენტირები, გარკვეული როლი ითამაშეს მის სულიერ წრთობაში. გაანალიზებულ რომანში საბჭოური ყოფის ტრავმული კონცეპტები ნათლად არის წარმოჩენილი; სწორედ წითელი საუკუნეგამოვლილი ოჯახის ისტორიებით ადადგენს ნიცა კავშირს თავის დისშვილთან - ბრილკასთან, რომელსაც თბილისში, 2007 წლის 7 ნოემბერს რუსთაველის გამზირზე გამართულ ოპოზიციურ მიტინგზე უვნებელს პოულობს (ბრილკას მხრიდან ოპოზიციურ მიტინგზე გასვლა მისი შინაგანი თავისუფლების მიმანიშნებელია). რომანის ფინალური სცენა მკითხველს შეუძლია, ერთი მხრივ, ავტორის ფილოსოფიურ განსჯად მოიაზროს იმპერიებისა და კოლონიების ბედის შესახებ და, მეორე მხრივ, ავტორისეული კონცეფციის გამომხატველად - შინაგანი თავისუფლების განცდა თავისით არ მოდის, ის მიზანმიმართული ძალისხმევით მიიღწევა.

დასკვნები:

ამგვარად, მნემონიური ნარატივის ჭრილში გერმანულენოვანი ქართველი მწერლის, ნინო ხარატიშვილის, რომანის - „მერვე სიცოცხლე (ბრილკას)“ - გაანალიზებამ შესაძლებლობა მოგვცა, წარმოგვეჩინა ძირითადი ტენდენციები საკვლევ პრობლემასთან მიმართებით:

- ავტორი ჯაშების ოჯახის შვიდი წევრის ცხოვრებისეული პერიპეტეების გადმოცემით XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის პანორამულ სურათს ქმნის, რომლის გამორჩეულ ნიშანს ისტორიული ელემენტების სიმრავლე შეადგენს. საყურადღებოა, რომ საქართველოში განვითარებულ მოვლენებს მწერალი ევროპისა და ამერიკის ავთენტური ისტორიული მასალის კონტექსტში განიხილავს და ამდენად, თავის მხატვრულ გამონაგონს ისტორიულობის ნიშნებს ანიჭებს;
- ნინო ხარატიშვილი თხრობის ორგანიზაციის პროცესში მიზანმიმართულად მიმართავს *მნემონიური ნარატივის* კონცეპტს, რათა რომანის ნარატორის - ნიცას - მეშვეობით, ერთი მხრივ, მხატვრული ნარატივის ავთენტურობას გაუსვას ხაზი და, მეორე მხრივ, ლიტერატურული გმირის მიერ წარსულის გადაფასების, ჭეშმარიტების ძიების პროცესი წარმოაჩინოს;

- რომანში წარმოჩენილია მნემონიური ნარატივის ნაციონალური მოდელები, რომელიც მიემართება XX საუკუნის საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებების ფონზე გამოკვეთილ პოსტკოლონიური ცნობიერების, ტრავმული მეხსიერების კონცეპტებს; კოლონიალური პოლიტიკის/მეტროპოლია-კოლონიის რეჟიმის პირობებში მყოფი მორალურად დეზორიენტირებული ქართული საზოგადოების ყოფას; გლობალური ისტორიული პროცესების ფონზე ტრავმული მეხსიერებისა და ეროვნული იდენტობის პრობლემათა რეფლექსიასა და აღქმას;
- ნაწარმოებში ქართველი ერის კულტურულ/კოლექტიურ ტრავმად მოაზრებულია ის მოვლენები (1921 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ანექსია ბოლშევიკური რუსეთის მიერ, 1930-იანი წლების დიდი ტერორი/დიდი წმენდა, მეორე მსოფლიო ომი/დიდი სამამულო ომი, 1956 წლის 9 მარტი, 1989 წლის 9 აპრილი), რომლებმაც შეცვალეს ქართველი ერის ცხოვრების ფუნდამენტური პრინციპები, შეასუსტეს (ან პირიქით, შეამჭიდროვეს) ქართული საზოგადოების სოციალური ერთობა, შეცვალეს ქართველი ხალხის სამომავლო იდენტობა;
- მნემონიური თხრობისას, ერთი მხრივ, ლიტერატურულ სუბიექტში/ნარატორში ყალიბდება დისტანციურობის განცდა წარსული მოვლენების მიმართ (ეს ფუნქცია ნიცას ეკისრება) და, მეორე მხრივ, მზაობა ამ მოვლენების გადააზრებისა და მიღებული გამოცდილების საფუძველზე *ახალი ხედვის* ფორმირებისა (ეს ფუნქცია ბრილკას მიემართება, რომელიც, ნიცას აზრით, იმსახურებს ახალი ცხოვრების სუფთა ფურცლიდან დაწყებას თავისი უახლოესი შვიდი წინაპრის გამოცდილების გათვალისწინებით გადააზრებული ზნეობრივი პოსტულატების საფუძველზე);
- გაანალიზებულ რომანში გლობალური ისტორიული პროცესების ფონზე ტრავმული მეხსიერებისა და ეროვნული იდენტობის პრობლემათა წარმოჩენა ხაზგასმულად გამოკვეთს ავტორისეულ კონცეფციას - რომ ქართველი ერი ბოლშევიკური ტოტალიტარული რეჟიმის სამოცდაათწლიანი ისტორიის განმავლობაში (1921-1991 წ.წ.) არასოდეს შეჰკუებია ბედს, ინარჩუნებდა საპროტესტო მუხტს, რომელსაც, კოლექტიურ ტრავმასთან ერთად, თაობიდან თაობას გადასცემდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბუხრიკიძე, დ. (2017 წლის 28 ივლისი). „*მერვე სიცოცხლე*“ და *კიდევ ბევრი პიესა*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://liberali.ge/articles/view/30741/>
- ცაგარელი, ლ. (2019). გერმანულ-ქართული ლიტერატურის ისტორიისთვის. კრებულში: ნ. დობორჯგინიძე, ლ. ცაგარელი, ო. რაისნერი, & გ. ქავთარაძე, *ქართველთა კულტურული კვალი გერმანიაში* (გვ. 15-86). თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ხარატიშვილი, ნ. (2019). *მერვე სიცოცხლე (ბრილკას)*. (ნ. ბურდული, მთარგმნ.) თბილისი: გამომცემლობა "ინტელექტი".
- Alexander, J., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., & Sztompka, P. (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.
- Gisbertz, A. (2018). *Die andere Gegenwart: zeitliche Interventionen in neueren Generationserzählungen*. Heidelberg: Universi - tatsverlag Winter.
- Halfmann, R. (2017). Die neue Nostalgie in der Gegenwartskultur: zur Transformation personaler Authentizität in Werken von Ian McEwan, Karl Ove Knausgård, Nino Haratischwili und Tom McCarthy. *Weimarer Beiträge*, 63(1), pp. 5-26.

- Бранденбергер, Д. (2009). *Национал-большевизм: Сталинская массовая культура и формирование русского национального самосознания. 1931–1956*. (Н. Алешина, & Л. Высоцкий, Перев.) СПб: ДНК. Академический проект.
- Лекке, М. (2020). *Конец солнечной Грузии! Колониальность в романах о Грузии, написанных после 1991 года*. (К. Ельцова, Перев.) Получено из https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/166_nlo_6_2020/article/22967/

REFERENCES:

- bukhrik'idze, d. (2017 ts'lis 28 ivlisi). „*merve sitsotskhle*“ *da k'idev bevri p'iesa* [“Eighth Life” and many more plays]. Retrieved from: <http://liberali.ge/articles/view/30741/>
- tsagareli, l. (2019). germanul-kartuli lit'erat'uris ist'oriistvis [For the history of German-Georgian literature]. In: n. doborjginidze, l. tsagareli, o. raisneri, & g. kavtaradze, *kartvelta k'ult'uruli k'vali germaniashi* [Cultural traces of Georgians in Germany]. (pp. 15-86). Tbilisi: Ilia State University Publishing House.
- kharat'ishvili, n. (2019). *merve sitsotskhle (brilk'as)* [Eighth Life (For Brilka)]. Translator - N. Burduli. Tbilisi: Publishing House "Intellect".
- Alexander, J., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., & Sztompka, P. (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.
- Gisbertz, A. (2018). *Die andere Gegenwart: zeitliche Interventionen in neueren Generationserzählungen*. Heidelberg: Universi - tätsverlag Winter.
- Halfmann, R. (2017). Die neue Nostalgie in der Gegenwartskultur: zur Transformation personaler Authentizität in Werken von Ian McEwan, Karl Ove Knausgård, Nino Haratischvili und Tom McCarthy. *Weimarer Beiträge*, 63(1), pp. 5-26.
- Brandenberger, D. (2009). *Nacional-bol'shevizm: Stalinskaja massovaja kul'tura i formirovanie russkogo nacional'nogo samosoznaniia. 1931–1956* [National Bolshevism: Stalin's Mass Culture and the Formation of Russian National Identity. 1931–1956]. Transl. N. Aleshina & L. Vysotsky. Saint Petersburg: House of the Scientific Book - Academic project.
- Lekke, M. (2020). *Konec solnechnoj Gruzii! Kolonial'nost' v romanah o Gruzii, napisannyh posle 1991 goda* [The end of sunny Georgia! Coloniality in novels about Georgia written after 1991]. Transl. K. Eltsova Retrieved from: https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/166_nlo_6_2020/article/22967/